

je, da ta metodološki prijem še izpopolnijo in s tem tudi presežejo z obravnavo kake druge slovenske banke.

Žarko Lazarevič

D a r k o F r i š , B o g d a n K o l a r , A n d r e j V o v k o : Prvih sto let Kranjsko slovenske katoliške jednote. Pregled zgodovine KSKJ 1894-1994. Izseljensko društvo Slovenija v svetu. Založba Ilex, Ljubljana 1997, 294 strani

---

Izseljenstvo je vidno zaznamovalo preteklost slovenskega naroda, še zlasti v obdobju zadnjih treh desetletij 19. stoletja, prve četrtine 20. stoletja ter po koncu druge svetovne vojne. Ta fenomen, katerega osnovno gibalno je bilo človekovo iskanje izhoda iz neperspektivnosti, raznovrstnih stisk in družbene izključevalnosti, uvršča po svoji intenziteti slovenski prostor v sam evropski vrh. Še vedno povsem neposredno zadeva del izseljenskih generacij, po drugi strani pa postaja predvsem v zadnjem desetletju predmet načrtnega zgodovinopisnega proučevanja. O slednjem lahko ugotovimo, da smo v dveh knjigah Slovenske kronike XX. stoletja že dobili precej obširen in večstranski oris tega dogajanja, ki pa hkrati opozarja na nujnost podrobnejše obravnave posameznih tem.

Knjiga dr. Friša, dr. Kolarja in dr. Vovka *Prvih sto let Kranjsko slovenske katoliške jednote* odpravlja eno izmed omenjenih vrzeli in predstavlja prvo monografsko obdelavo zelo pomembnega vidika izseljenske problematike, t.j. delovanja in pomena izseljenskih podpornih organizacij. Kot pove že naslov knjige, pa se leta omejuje na eno vrsto podpornih organizacij, t.j. na zvezo društev v KSKJ kot prvoustanovljeni in eni najmočnejših organizacij slovenskih izseljencev v ZDA in Kanadi.

Po eni izmed opredelitev je bil osnovni smoter KSKJ naslednji: "Ohraniti Slovencem sveto katoliško vero, buditi ljubezen do maternega jezika in podpirati se med seboj v stiski in potrebi." To usmeritev je izražalo tudi uradno Jednotino vodilo: "Vse za vero, narod in slavno K.S.K. Jednoto". Cilj organizacije je bil torej izrazito večsmeren, a so bili poudarki v različnih obdobjih v skladu s konkretnimi okoliščinami oziroma potrebami različni, pri čemer pa se vztrajanje na strogih katoliških načelih potrjuje kot najbolj stanovitna konstanta. Jednotina podporna vloga je bila tako le del dejavnosti, saj je kot katoliška organizacija imela obenem pomembno spodbujevalno vlogo pri ustanavljanju slovenskih župnij, cerkev, verskih šol ter narodnih domov in s tem širšega povezovanja katoliško čutečih izseljencev.

Monografija ne posreduje obravnavane problematike v povsem enoviti obliki, saj ima na zunanji ravni pogojno rečeno značaj zbornika in je delež vsakega avtorja povsem jasen. Različni pa so tudi pristopi avtorjev, ki se gibljejo med sintetično-analitično in dokumentarno ravni.

Uvodnemu krajšemu orisu zgodovine izseljevanja Slovencev, njihovega naseljevanja, integracije, asimilacije ter ustvarjalnosti v ZDA in Kanadi, sledijo trije obsežni tematsko-kronološki sklopi, pri čemer sta prva dva medsebojno najtesneje povezana in predstavljata zaokrožen pregled razvoja, delovanja in pomena KSKJ.

Dr. Friš obravnava obdobje t.i. množičnega priseljevanja Slovencev v Ameriko (1870-1924). To je čas, ko se je po vzgledu priseljencev drugih narodnosti in v skladu z narodnostnim načelom "svoji k svojim" tudi med Slovenci utrdila in bila z ustanovitvijo KSKJ leta 1894 v Jolietu (Illinois) ob vidni vlogi slovenskih duhovnikov uresničena ideja o samoorganiziranosti in samopomoči na osnovi širšega povezovanja v obliki fraternalističnih podpornih organizacij. Zaradi neurejene ameriške socialne zakonodaje je bila še zlasti v tem obdobju društvena podporna funkcija izjemno pomembna. Avtor natančno podaja notranji ustroj organizacije, poimensko sestavo vsakokratnega glavnega odbora in najzaslužnejših članov (med njimi je opazen delež belokranjskih priimkov) in glavne naloge, probleme ter usmeritve, ki so jih obravnavali praviloma na rednih društvenih konvencijah. V tem prvem obdobju je Jednota posvečala glavno skrb organizacijski širitvi, izgradnji zanesljivih finančnih temeljev in zagotavljanju nadzorske jasnosti. Nenazadnje je nudila okvir političnemu življenju dela slovenskih katoliških izseljencev in pred prvo svetovno vojno vodila ostre ideološke boje s socialisti.

Dr. Kolar podaja pregled Jednotinega delovanja od leta 1924 do jubilejne stote obletnice v letu 1994. V teh sedmih desetletjih je organizacija prešla različne faze razvoja, v katerih se je srečevala z novimi izzivi, nalogami in problemi ter postopoma spreminjala značaj. Dvajseta in trideseta leta nedvomno pomenijo obdobje njenih največjih uspehov v pogledu finančne konsolidacije in številčne rasti. Jednota je vse bolj spominjala na večje podjetje, ki namenja posebno skrb vestnemu in gospodarnemu upravljanju z lastnim premoženjem, zaradi česar jo npr. tudi huda gospodarska kriza v začetku tridesetih let ni usodneje prizadela. Medtem ko je ob koncu prve svetovne vojne organizacija štela blizu 17.000 članov (vključno z mladinskimi oddelki, ki so jih začeli ustavljati l. 1916), se je število članov do začetka druge svetovne vojne kljub izrazito omejevalni ameriški priseljski zakonodaji (uvedba t.i. kvot) približalo številki 40.000, vrednost premoženja pa petim milijonom dolarjev. Vedno večji poudarek so dobivale družabne in predvsem športne dejavnosti, ki so zagotavljale dotok novih, predvsem mlajših članov. Vpetost v širša družbena dogajanja je bila očitna zlasti med drugo svetovno vojno in po njej. V času svetovnega spopada je okoli 4.500 članov neposredno sodelovalo v protifašističnem boju, v katerem jih je 126 izgubilo življenje. V razmerju do "stare domovine" je Jednota načelno podpirala protifašistični boj, se programsko zavzemala za združeno Slovenijo v federativni Jugoslaviji, z radikalizacijo družbeno-političnih razmer pa se jasno postavila na protikomunistično stališče; v tem okviru je po končani vojni nudila pomoč političnim beguncem, v času razpada Jugoslavije pa podporo osamosvojitvenim prizadevanjem Slovenije. Na notranjem področju je Jednota v povojnem obdobju nadaljevala s prizadevanji ohranjanja lastnega katoliškega značaja in namenjala pozornost dejavnostim narodnih ustanov in področjem, ki so bila privlačna za mlajše člane. V sedemdesetih letih, ko je dosegla najvišje število članov (okoli 45.000), pa se je hkrati začela soočati z neizbežnim problemom upadanja števila članov kot posledico naravnega procesa asimilacije; žal knjiga ne odgovarja na vprašanje, koliko članov je Jednota združevala ob stoletnici obstoja (oziroma jih združuje danes), čeprav je bil častitljiv jubilej gotovo eden izmed povodov za njen izid in se mora bralec zadovoljiti z bolj splošnim spoznanjem hitrega upadanja članstva v najnovejšem obdobju.

Tretji del knjige, katerega avtor je dr. Vovko, prinaša po metodi izbranega vzorca nekakšno kroniko vsakdanjega društvenega delovanja. Podrobno je predstavljeno delo še danes delujočega clevelandskega Društva Kristusa Kralja KSKJ št. 226 od njegove ustanovitve v letu 1928 do leta 1945 (za povojno obdobje avtor bržkone ni imel na voljo dokumentarnega gradiva). Omenjeno društvo sodi sicer med manjša društva, a se je v vrsti več kot 250 lokalnih društev KSKJ vtisnilo v širšo zavest med drugim zaradi večletnega uspešnega uprizarjanja Pasijona. Obsežen zapis z mikroravni je dobrodošlo dopolnilo gornjemu splošnemu orisu, saj obravnava povsem konkretne društvene naloge (izplačevanje zavarovalnin in posmrtnin, pomoč sočlanom, skrb za vzdrževanje praktičnega katoličanstva v življenju svojih članov, opravljanje družabne funkcije), notranje odnose (ki so se včasih izostrili tudi v osebne spore in afere), komunikacijo med osrednjim vodstvom in lokalnimi društvi, presenetljivo čvrsto medsebojno povezanost samih lokalnih društev itd.

Knjiga neposredno odpira vpogled v večplasten pomen in značaj KSKJ ter kot taka nazorno potrjuje pomembno Jednotino vlogo pri reševanju socialnih vprašanj, ohranjanju pripadnosti katoliški cerkvi ter čuta pripadnosti slovenskemu narodu kljub procesu amerikanizacije. Obravnava notranje društvene in splošnejše razmere, ki so na razvoj društva vplivale pospeševalno ali zaviralno. Analizira profil miselnega sveta in vrednostnega sistema, ki sta temeljila na občasno precej vehamentno pojmovanem načelu "Jednoto katoliško ali pa - nobene" ter nasploh na strogih pravilih, ki so včasih vzbujala pomisleke tudi med samim članstvom. Privrženost tej strogi načelnosti je ponekje opazna tudi pri zasnovi pričujoče knjige, zaradi česar se npr. organizacije drugih idejnih usmeritev mestoma prehitro označujejo kot "brezverske" ali "protikatoliške" in bralec pogreša nekoliko bolj diferenciran odnos do njih ter njihovo umestitev v specifično ameriško okolje. A je treba dodati, da velika stopnja dokumentarnosti dopušča bralcu tudi lastno presojo. Med zanimivejše vsebine sodi npr. tudi spremljanje procesa prilagajanja Jednote novim razmeram oziroma lomom s tradicijo, kar se je med drugim odražalo v dolgoletnem razpravljanju o uvedbi ženske enakopravnosti, o pripadajočem mestu mladini ter upoštevanju njenih interesov itd. Nekatere teme, ki se zelo tesno povezujejo s KSKJ, pa ostajajo še nadalje odprte; med pomembnejše bodoče raziskovalne izzive gotovo sodi vprašanje vloge povojne politične emigracije. Celotno delo temelji skoraj izključno na arhivskem ter časopisnem gradivu in je opremljeno z obsežnim kritičnim aparatom (vseh opomb je 813). Med drugim prinaša tudi vrsto zanimivih fotografij in dobrodošlih preglednic.

Vida Deželak-Barič

Carlo Spartaco Capogreco: Renicci. Un campo di concentramento in riva al Tevere (1942-43). Fondazione Ferramonti; Cosenza 1998, 178 strani, ilustr.

Carlo Spartaco Capogreco je po poklicu zdravnik - pediater iz Cosenze ter zgodovinar, ki v Italiji tudi predava najnovejšo zgodovino. Za svoje raziskovalno